

Зміцер Дрозд, Таямніцы Дуніна-Марцінкевіча, Беларускі дакументацыйны цэнтр, Вільнюс 2018, 572 с.

Пра Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча, аднаго “із самых плодovitых і популярных пісателёў таго часу” (Е.Ф. Карскі, *Белоруссы: введене к изучению языка и народной словесности*, Вільня 1904, с. 437), ягонае жыццё і творчасць, публіцысты, гісторыкі і літаратуразнаўцы пачалі пісаць яшчэ ў XIX стагоддзі. Можна згадаць тут Вінцэса Каратынскага (каментар да: L. Kondratowicz [W. Syrokomla], *Poezye*, t. IV, Warszawa 1872, s. 319), Адама Кіркора (*O literaturze pobratymczych narodów słowiańskich*, Kraków 1874, s. 53–54), Аляксандра Ельскага (*Pieśniarz białoruski*, „Kraj” 1885, nr 10, 10/22 marca), Аляксандра Слупскага (*Старый Минск*, “Мінскі лісток” 1895, № 35), Мітрафана Доўнара-Запольскага (*В. Дунинъ-Марцинкевичъ и его поэма ТАРАСЪ НА ПАРНАСЪ*, Витебскъ 1896). Але па-сапраўднаму навуковае даследаванне асобы і дробку Беларускага Дудара ў нашым літаратуразнаўстве адбылося толькі ў другой палове XX стагоддзя, калі з’явіліся публікацыі Сцяпана Александровіча, Генадзя Кісялёва, Адама Мальдзіса, Язэпа Янушкевіча і інш.

Да 200-годдзя з дня нараджэння класіка беларускае літаратуры, апрача двухтомнага збору ягоных твораў, быў падрыхтаваны шэраг крыніцазнаўчых выданняў, напрыклад: *Марцінкевіч герба Лебедзь: дакументы і матэрыялы пра класіка беларускай літаратуры XIX ст. Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча*, уклад. Г. Кісялеў, Мінск 2010; *Невядомы Дунін-Марцінкевіч: дакументы да біяграфіі з Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі*, склад. У.М. Дзянісаў, В.С. Пазднякоў, Я.Я. Янушкевіч, Мінск 2011.

І, як гэта часта бывае, добра падрыхтаваны і апрацаваны палетак у другім дзесяцігоддзі XXI стагоддзя даў шчодры плён. Здарылася гэта таму, што прыйшоў даследнік, неабцяжараны ні сацыялагічнай метадалогіяй беларускага літаратуразнаўства, ні кампанейскаю “далікатнасцю” савецка-традыцыйнае беларускае навукі пра прыгожае пісьменства.

Прыйшоў даследнік, якому пашанцавала значна больш, чым ягоным папярэднікам.

Зрэшты, аснова ўсялякага шанцавання – праца. Амаль 15 гадоў (з 2006) Зміцер Дрозд “жыве” архівам. Напачатку ён цікавіўся адно сваім ўласным радаводам – Драздоўскіх, якіх расейскі акупант у XIX стагоддзі перайменаваў у Драздоў, русіфікаваў, але ўсё ж не змог з ліцвінаў-беларусаў зрабіць шчырых рускіх.

Першаю друкаванаю кнігаю З. Дразда сталі *Землевладельцы Минской губернии 1861–1900* (Мінск 2010), якую ён паспеў выдаць да сумавадомых “прэзідэнцкіх” рэпрэсій 2010 г., арышту і турмы. А вось да праблемаў гісторыі беларускае літаратуры XIX стагоддзя, біяграфіі В. Дуніна-Марцінкевіча даследнік звярнуўся ў 2014 г. пад уплывам выяўленага ў Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі дакумента пра падробку ў 1835 г. будучым беларускім класікам пячатак, а таксама кніг Г. Кісялёва (*Пачынальнікі*, Мінск 1977; *Спасцігаючы Дуніна-Марцінкевіча*, Мінск 1988) і Я. Янушкевіча (*За архіўным парогам*, Мінск 2002; *Зямля кенатафаў*, Мінск 2009). Менавіта апублікаванае пра В. Дуніна-Марцінкевіча ды добрае веданне архіўных фондаў прывяло да поспеху – з восені 2014 г. у друку (“Наша Ніва”, “Роднае слова”, “Культура”) пачалі з’яўляцца артыкулы гісторыка-архівіста.

Ад пачатку сваёй публікацыйнае дзейнасці З. Дрозд зрабіў стаўку на сенсацыйнасць і займальнасць. Вядома, схілялі яго да гэтага знойдзеныя дакументы, іх нязвыкласць, адрознасць ад кананічных – манаграфічных, падручнікавых і энцыклапедычных – звестак пра В. Дуніна-Марцінкевіча. Дакументы ўразілі даследніка, бо ён, хіба, і не думаў, што В. Дунін-Марцінкевіч быў проста жывым чалавекам свае эпохі; ён, хіба, успрымаў Беларускага Дудара ва ўсёй ягонай забранзавелай прыгажосці, вылепленай нашымі дойлідзямі папярэдніяе эпохі.

Апублікаваўшы цягам трох гадоў шэраг матэрыялаў (здаецца, дванаццаць артыкулаў) пра невядомыя эпізоды жыцця Беларускага Дудара, яго сям’ю, а таксама пра час, у які той жыў, З. Дрозд вырашыў выдаць іх уласным коштам асобнаю кніжкаю накладам 50 асобнікаў. Але, ужо маючы сігнальны асобнік, абвясціў збор сродкаў на краўдфандынгавай платформе “Талака”. Сабранае дазволіла павялічыць аб’ём кнігі амаль у два разы, а наклад – у дзесяць разоў.

Кніга *Таямніцы Дуніна-Марцінкевіча* складаецца з двух дзясяткаў раздзелаў, змест якіх у той ці іншай ступені быў апублікаваны ў перыёдыцы. Фактычна, кожны раздзел – гэта раней невядомы эпізод з жыцця В. Дуніна-Марцінкевіча ці ягонай сям’і.

З-за захоплена-сумбурнага выкладу матэрыялу аўтарам кнігі, лічым сваім абавязкам вылучыць па пунктах найважнейшыя звесткі пра В. Дуніна-Марцінкевіча, выяўленыя З. Драздом, дзеля таго, каб звярнуць увагу гісторыкаў літаратуры і тым самым паспрыць хутчэйшаму выпраўленню недакладнасцяў, якія скрозь сустракаюцца ў біяграфічных нататках пра пісьменніка.

1.3 “дакументальна пацверджаных” продкаў В. Дуніна-Марцінкевіча (услед за даследнікам прызнаем, што свой радавод пісьменнік у значнай ступені сфальшаваў) не выклікае сумнення, што ягоны дзед сапраўды называўся Мікалай Марцінкевіч і жыў у сярэдзіне XVIII стагоддзя на Слонімшчыне ў маёнтку Высоха (гл. с. 65). Ягоная жонка, бабуля пісьменніка, Анастасія з Дзюрдзевічаў была сястрою сталовіцкага пробашча (гл. с. 58). У сям’і Мікалая і Анастасіі нарадзілася шмат

дзяцей: Ян (бацька пісьменніка), Ігнат, Антон, а таксама дочки, адна з якіх, Кацярына Карыбут-Дашкевічава, жыла з 1781 г. у маёнтку Завідчыцы блізу Пінска (гл. с. 140–141).

2. Бацька Ян Марцінкевіч нарадзіўся каля 1750 г. У 1771 г. ён ажаніўся з Людвікаю Рыкачэўскаю, пляменніцаю Станіслава Богуша-Сестранцэвіча (гл. с. 66–67). У 1772 г. у Вільні прыйшоў на свет старэйшы сын Яна – Ігнат (гл. с. 66). Жылі яны ў той час у доме, які С. Богуш-Сестранцэвіч падараваў сваёй сястры Ганне, маці Людвікі. Тут, у Вільні нарадзілася яшчэ адно дзіця Яна – дачка Францішка (гл. с. 116), якая выйдзе замуж за Вінцэнта Парчэўскага і народзіць сына Станіслава (1803–1830), сябра Адама Міцкевіча і Антона Эдварда Адынца (гл. с. 124–131). У 1780 г. Марцінкевічы прадаюць дом у Вільні і пераязджаюць з Рэчы Паспалітае ў Расейскую імперыю (пасяляюцца ў маёнтках С. Богуша-Сестранцэвіча Маляцічы ля Крычава і Лапаціна (ля Мсціслава), дзе пражылі каля пятнаццаці гадоў (гл. с. 68). Тут памерла першая жонка Яна Марцінкевіча (гл. с. 70–71). Аўдавеўшы, ён у сярэдзіне 1790-х гг. перабіраецца на Случчыну да свайго брата Ігната, які арандуе тут маёнткі Старчыцы і Заўшыцы, бярэ шлюб з Марцыянай Нядзвецкай. На Случчыне нарадзіліся старэйшыя браты і сёстры В. Дуніна-Марцінкевіча – Мар’яна (1796), Юля (1800), Феліцыян (1801), Юзаф (1803), Гэлена (1806) (гл. с. 72–73). Вінцэнт (1808) прыйшоў на свет у Панюшкавічах, куды па даручэнні С. Богуша-Сестранцэвіча прыехаў Ян Марцінкевіч уладкоўваць справы тамтэйшага маёнтку. У хуткім часе (май 1808 г.) бацька будучага пісьменніка памірае. (гл. с. 74). Маці ж яшчэ 20 гадоў будзе жыць тут, пакуль не пераедзе напрыканцы 1820-х гг. у маёнтak Юзафова ля Глуска да дачкі Галены і ейнага мужа Юзафа Умінскага (гл. с. 77–81). Пасля смерці Галены ейная дачка Зоф’я гадалася ў сям’і В. Дуніна-Марцінкевіча (гл. с. 139–140).

3. Вядомая па артыкулу Аляксандра Слупскага гісторыя-легенда пра выкраданне В. Дуніным-Марцінкевічам Юзэфы Бараноўскае і шлюб з ёю, дзякуючы выяўленым З. Драздом матэрыялам, займела сваё дакументальнае пацвярджэнне. Выкраданне адбылося 26 лістапада 1831 г., а на другі дзень – шлюб, які даў маладым уніяцкі святар з падмінскае Сеніцы. Спатрэбілася яшчэ некалькі тыдняў, каб урэшце 18 снежня ўжо ў каталіцкім касцёле шлюб быў пацверджаны (гл. с. 175–187).

4. Змушаны (фактычна змушаны!) урадавымі пастановамі (19 кастрычніка 1831 года ў Расейскай імперыі быў прыняты закон *О разборъ Шляхты въ Западныхъ Губерніяхъ, и объ устройствъ сего рода людей*) даводзіць сваё шляхецтва, В. Дунін-Марцінкевіч не толькі “выканаў” план, але і “пэравыканаў”. У 1832 г. ён падаў у Мінскую шляхецкую зборню “дакументы”, якія “пацвярджалі” старажытнасць ягонага роду, “узводзілі” яго да датчаніна Пятра Дуніна. Дапамагло ўменне будучага пісьменніка вырабляць фальсіфікаты: ператвараць новую паперу ў даўнюю, выразваць каралеўскія пячаткі і інш. Праўда, не ўсё адразу атрымалася: толькі ў 1838 г. Герольдыя пра Урадавым Сенаце дала дазвол

будучаму беларускаму пісьменніку, а таксама ўсім, прылічаным да ягонага роду, афіцыйна называцца Дунінымі-Марцінкевічамі (гл. с. 142–174).

5. Дзякуючы знаходкам Д. Дразда, цяпер не выклікае сумнення, што В. Дунін-Марцінкевіч, апрача свае афіцыйнае працы, меў нелегальную “падпрацоўку”: актыўна займаўся падробкаю шляхецкіх дакументаў, за што ў 1835 г. быў чатыры месяцы пад арыштам, у тым ліку – у Мінскім турэмным замку. Зрэшты, абараняўся ён даволі ўдала: следчыя не змаглі давесці ягоную віну. Адно пакінулі “пад моцным падарэннем” у датычнасці да падробак (гл. с. 206–214).

Вядома, пэўную цікавасць для гісторыка літаратуры маюць і іншыя гісторыі, якія раскажаў на старонках свае кнігі З. Дрозд: пра ўзаемадачыненні Беларускага Дудара з блізкімі і далёкімі сваякамі (тут надзвычай перспектыўным, на нашу думку, можа быць выяўленне стасункаў В. Дуніна-Марцінкевіча з ягонаю цёткаю і ейнымі нашчадкамі, якія жылі на Піншчыне), пра дзяцей, унукаў, пляменнікаў і інш. Гэта тым больш важна, што з “лёгкае” рукі асобных “знаўцаў” ужо чвэрць стагоддзя пашыраецца цалкам непраўдападобная фантазія пра неабгрунтаванасць традыцыйнае атрыбуцыі фарс-вадэвілю *Пінская шляхта* (гл. напрыклад: А. Ільін, “*Хрэн табе ў вочы!*”: *Дык хто ж напісаў Пінскую шляхту?*, “Наша гісторыя” 2019, № 5, с. 41–45).

Не можам, аднак, не звярнуць увагу і на шэраг момантаў, якія крыху псуюць у цэлым добрае ўражанне ад знаёмства з кнігаю З. Дразда *Таямніцы Дуніна-Марцінкевіча*. Перадусім, гэта, назавём так, ейная шматслоўнасць, непрадуманасць канцэпцыі кнігі, бясконцыя паўтарэнні аднаго і таго самага ды інш. Вядома, аўтар можа спаслацца на тое, што гэта “не чыста навуковае даследаванне”, што гэта “навукова-папулярная чытанка, але грунтаваная толькі на правераных фактах і звестках, дакументах, архіўных матэрыялах”.

Дарэчы, пра дакументы: З. Дрозд змясціў у “навукова-папулярную чытанку” 155 дакументаў на мовах арыгіналаў (праўда, крыху адаптаваных і часам не зусім удала расчытаных ды не пракаментаваных), што складае больш за 45% тэксту кнігі. Нішто сабе чытанка!!! Зрэшты, нам бы як можна больш такіх чытанак. Тады б, відаць, і навуковы ўзровень штатных беларускіх літаратуразнаўцаў прыкметна павысіўся.

Мікола Хаўстовіч